

לקט מדרשים מרות רבה

מים ראשונים: מדרש רות רבה נקרא גם מדרש מגילת רות, אגדת רות, רות רבתי ולפעמים גם פשוט מגילת רות כשמו של הספר אותו הוא דורש. אין ספק שזהו מדרש מאוחר השואב ממדרשים קדומים יותר כגון בראשית רבה, ויקרא רבה, פסיקתא דרב כהנא והתלמודים. מדרש זה, כאיכה רבה למשל, מכיל פתיחתאות מורחבות, להן כבר נדרשנו בדברינו [בימי שפוט השופטים](#) במגילת רות בשנה האחרת. דברינו הפעם, יהיו, איפוא, מעין המשך לדברים הנ"ל, והפעם ניגע בגופו של המדרש ונלקט אחר העומרים כאשר תצא ידינו.

אמר ר' זעירא: מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר. ולמה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים. (רות רבה ב יד)¹

פרשה א סימן א – בצורת רעב

"ויהי רעב בארץ". עשרה רעבון באו לעולם: אחד בימי אדם הראשון, אחד בימי למך, ואחד בימי אברהם, ואחד בימי יצחק, ואחד בימי יעקב, ואחד בימי אליהו, ואחד בימי אלישע, ואחד בימי דוד, ואחד בימי שפוט השופטים, ואחד שמתגלגל ובא לעולם.² אחד בימי אדם הראשון, שנאמר: "ארורה האדמה בעבורך" (בראשית ג). ואחד בימי למך, שנאמר: "מן האדמה אשר אררה ה'" (בראשית ה). ואחד בימי אברהם, שנאמר: "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה" (בראשית יב).³ ואחד בימי יצחק, שנאמר: "ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם" (בראשית כו).⁴ ואחד בימי יעקב, שנאמר: "כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ" (בראשית מח). ואחד בימי אליהו, שנאמר: "חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" (מלכים א יז).⁵ ואחד בימי אלישע שנאמר: "ויהי רעב גדול בשומרון" (מלכים ב ו). ואחד בימי דוד, שנאמר: "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים" (שמואל ב כא). ואחד בימי שפוט השופטים, שנאמר: "ויהי רעב בארץ". ואחד שמתגלגל ובא לעולם, דכתיב: "והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים" (עמוס ח יא).⁶ ר' הונא בשם רבי שמואל: עיקר אוונטטייה (חוזק, תוקף) שלהם היה ראוי לבוא בימי שאול ולא היה ראוי לבא בימי דוד. ועל ידי שהיה שאול גרופית של שקמה ולא יכול לעמוד בו, גלגלו הקב"ה והביאו אצל דוד שהוא גרופית של זית והיה יכול לעמוד בו. מתלא אמר: שילה חטא ויוחנא משתלמא.⁷

¹ במקום פסוק, בחרנו לפתוח בציטטה זו אשר לקוחה ממדרש רות רבה עצמו. פעמים רבות מוצג מאמר זה של ר' זירא כמוטו של מגילת רות. ואף שכבר הראינו בדברינו [מצוות והלכות במגילה](#) וכן בדברינו [ארבע שיטות של חסד](#) שאין אמרה זו מדויקת והלכות ומצוות רבות נלמדות ממגילת רות, חלקן נראה גם בהמשך דברינו, עדיין אמירה זו בתוקף ורוחה של המגילה נסוכה על פניה. הפעם לא נעסוק דווקא בחסד, אלא במבחר מדרשים אופייניים לרות רבה, למגילה עליה המדרש נשען ולתקופה ממנה צמחו שניהם: המגילה והמדרש.

² ראה בראשית רבה פרשה כה סימן ג: "עשרה שני רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם הראשון ... ואחד בימי למך ... ואחד בימי אברהם ... ואחד בימי יצחק ... ואחד בימי יעקב ... ואחד בימי שפוט השופטים ... ואחד בימי אליהו ... ואחד בימי אלישע ... שהוא מתגלגל ובא לעולם. ואחד לעתיד לבא, שנאמר: לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' (עמוס ח)". שים לב להבדלים הדקים בין שני הנוסחאות. מדרש בראשית רבה, שהוא מן הסתם הקדום יותר, מאחד את הרעב של אלישע עם זה שמתגלגל ובא לעולם, כאילו אלישע, בקנאותו, השאיר אחריו רעב מתגלגל. כל זאת, על מנת לפנות מקום לרעב העשירי שיהיה בעתיד לבוא והוא רעב מסוג אחר לגמרי, רעב לדבר ה'. מדרש רות רבה "מוותר" על רעב אחרון זה, כנראה משום שאיננו מאותו העניין (למרות שמדרש רות רבה מאריך מאד בתיאור תקופת השופטים בתקופה בה לא היה רעב לדבר ה' ואין חזון בישראל!), וגם משנה את הסדר הכרונולוגי שמדרש בראשית רבה מקפיד עליו. אחרי יעקב, לא באים תקופת השופטים, דוד, אליהו ואלישע כסדר שבמקרא, אלא אליהו, אלישע, דוד והשופטים. כמעט בסדר הפוך ובלבד לסיים בימי שפוט השופטים שעליו רוצה המדרש להתעכב.

³ מאברהם ואילך "העולם" הוא ארץ ישראל. אם באדם הראשון "רעב שבא לעולם" הוא כפשוטו – בעולם כולו, מאברהם ואילך מרכז הכובד הוא ארץ כנען – ארץ ישראל, הגם שכולם יודעים שבארצות אחרות "יש שבר" וניתן למצוא תבואה גם בשנות הרעב.

⁴ להבדל נוסף בין הרעב של אדם הראשון ולמך ובין אלה של אברהם ויצחק, ראה בראשית רבתי פרשת תולדות עמוד 106: "הרעב הראשון. ראשון לניסיון. הראשונים באו על חטא בימי אדם הראשון ובימי למך, אבל הרעב שבא בימי אברהם ובימי יצחק לא באו אלא לניסיון". ומה עם כל השאר שבימי יעקב, דוד, אליהו וכו'? על חטא באו או לניסיון? (דוד, בית שאול?, אליהו בניית יריחו, אלישע?)

⁵ זה הרעב היחיד שבא מקללת בשר ודם – נביא. אליהו הכועס על עם ישראל על קנאות זו של אליהו שהביאה לבצורת של שלוש שנים עד שהוא עצמו נאלץ לנדוד צפונה ולגור אצל אישה אלמנה מצרפת (צידון), ראה מלכים א יז-יט וכן דברינו [אליהו ואחאב](#) בפרשת פנחס וכן אליהו בהר הכרמל – הסיפור שלפני (בכתיבה) בפרשת כי תשא.

⁶ כאן, כאמור, הבדל מרכזי בין מדרש בראשית רבה שמפריד בין הרעב המתגלגל בעולם שהוא רעב אמיתי ובין הרעב הרוחני לדבר ה' שיהיה בעתיד. רות רבה, לעומת זאת, מחבר את הרעב המתגלגל ובא בעולם עם הרעב לדבר ה'. האם הוא מייצג גישה אופטימית יותר?

⁷ תרגום: המשל אומר: שילה חטא ומיוחנן נפרעים. ראה דברינו [בין שאול לדוד](#) בפרשת במדבר.

כך כולם לא באו בבני אדם שפופין אלא בבני אדם גבורים שהיו יכולין לעמוד בהן. ר' חייא רבא בשם ר' שמעון בן אלעזר: (משל) לזג שהיתה בידו קופה מלאה כוסות דיוטריטון, וכיון שהיה מבקש לתלות קופות היה מביא יתד ותוקעה ואח"כ תולה קופתו. כך, כולם לא באו בבני אדם שפופין אלא בבני אדם גבורים. ר' ברכיה הוה קרי עליהון: נותן ליעף כח...⁸

למה נענש אלימלך? ע"י שהפיל לבן של ישראל עליהם. (משל) לבוליטין שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת והוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מוזן. כיון שבאת שנת בצורת, יצתה לה שפחתו מעילת בסידקי וקופתה בידה. והיו בני המדינה אומרים זהו שהיינו בטוחים עליו שאם תבוא בצורת הוא יכול לפרנס אותנו עשר שנים! והרי שפחתו עומדת בסידקי וקופתה בידה! כך, אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור, וכשבאו שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסבבין פתחי, זה בקופתו וזה בקופתו, עמד וברח לו מפניהם, הדא הוא דכתיב: "וילך איש מבית לחם יהודה".⁹

פרשה ב סימנים יא-ב, פרשה ג סימן יט – נעמי השבה משדה מואב

"ותקם היא וכלותיה ותשב משדה מואב כי שמעה בשדה מואב" - שמעה מהרוכלין המחזירין בעיירות. ומה שמעה? "כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם".¹⁰

"ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה" - אמר ר' יהודה א"ר יוחנן: עברו על שורת הדין והלכו ביום טוב.¹¹
 "ותלכנה שתיהן" - א"ר שמואל בר' סימון: אותו היום קציר העומר היה, דתנינן תמן: כל העיירות הסמוכות לשם היו מתכנסות כדי שיהא נקצר בעסק גדול.¹²

פרשה ד סימן א – עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית

בימיו נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. כתוב אחד אומר: יתרא הישמעאלי וכתוב אחד אומר: יתרא הישראלי ... רבן אמרין: ישראלי היה ... וחגר חרבו כישמעאלי ונעץ החרב באמצע בית המדרש ואמר: או אהרוג או אהרג עד שאני מקיים הלכה לרבים. שכל שיבטל הלכה זו בחרב הזאת אני מתיו את ראשו, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.¹³

⁸ כוסות דיוטריטון או דיוטריטון (או דיו טריטון) הן כוסות זכוכית מקושטים ויקרים. ראה מקור מדרש זה בבראשית רבה כה ג. וראה גם המשל על הפשתן היפה והפשתן הרע, הפרה שכוחה יפה והפרה שכוחה רע, בבראשית רבה לב ב, פרשת נח. ובמדרש ויקרא רבה יג ב על המשא המועם יותר ויותר על החמור ופחות ופחות על הכלב.

⁹ קודם לכן יש דיון שם במדרש מתי מותר לאדם לצאת לח"ל בשעת מצוקה כלכלית: "והא תני לא יצא אדם לחוצה לארץ אא"כ היו סאתים לקוחות בשקל. ארשב"ג: אימתי? בזמן שאינו מוצא ליקח. אבל מוציא ליקח, אפילו סאה בשקל לא יצא ישראל חוצה לארץ. והא תניא בשעת הדבר בשעת מלחמה כנוס הרגל, ובשעת רעבון פזר הרגל". מעיקר הדין, ייתכן שמותר היה לאלימלך לצאת לח"ל, אבל הוא היה פרנס. עשיר ונכבד בקהילתו, הוא צריך היה לשמש דוגמא ומשען בשעת צרה ולא לקום ולברוח ראשון. אין ספק שמדרש מתמודד לא רק עם פירוש המגילה, כמו גם ואולי בעיקר עם תופעה שהייתה מצויה בתקופתו הוא. ירידה מהארץ מסיבות כלכליות.

¹⁰ מהרוכלים (הסוחרים) מתבשרת נעמי שהארץ נפקדה. האם עשר שנים הייתה הבצורת? נראה שיש להתחבר גם לפסוק הקודם על מות הבנים מחלון וכליון. נעמי כעת לעצמה עם כלותיה. מכאן ואילך עוברת המגילה מגברים שכשלו לנשים ששולטות באירועים.

¹¹ גם בני ישראל ביציאה ממצרים הלכו ביום טוב. מה רוצה המדרש לומר כאן? את חיבת הארץ?

¹² חברנו כאן שלושה מדרשים (שחובה לקרוא אותם במקור) שיוצרים סיפור מופלא, אולי לא כ"כ ידוע, על חזרתה של נעמי עם רות, מארץ מואב לשם גלתה משפחתה, לארץ יהודה, לבית לחם. התקופה היא תקופת ניסן. חורף גשום לקראת סיומו וריח האביב, הפריחה והבשלת התבואה נישא באוויר. הירח ההולך ומחדש את מילואו מזכיר לנעמי שהנה חג הפסח בפתח. הרוכלים היהודים הסובבים בערי מואב הביאו עמם את ניחוח הבית אשר בבית לחם שמעבר להרים. הם שמיהרו למכור מרכולתם ולשוב ליהודה לפני החג, הזכירו לנעמי שחודש ניסן הוא זה וחג הפסח מגיע עם מילואה של הלבנה ההולכת ומתחדשת. היא רואה ושומעת שהחיים ביהודה חוזרים למסלולם ויש הרווחה. ערב פסח, היא מחליטה לשוב לארצה. היא יוצאת לדרך והולכת יומם, לילה ועוד יום, ביום טוב, ללא הפסקה לעבר שדות בית לחם. מהעבר השני, בהרי יהודה, תכונה רבה לא רק לחג הפסח, אלא למוצאי החג, בו יתאספו כולם לקצירת העומר. עומר שעורים מהתבואה החדשה שהמבשרת "כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם". עם רדת הדמדומים, בעוד כל העם נאסף לקצירת העומר, נראות שתי דמויות במעלה ההר באות מן המזרח. מי אלה? האחת, "נעמי השבה משדה מואב". האמנם? "הזאת נעמי"? והשנייה, מי זו האישה הצעירה ההולכת לצדה? הלוא רק בנים היו לנעמי בצאתה! "ותהום כל העיר כל העיר". שואבי המים ישלימו סיפור זה ואולי יחברו טוב ממנו, כולל הקשר רות בעז שהתחיל בקציר שעורים והבשיל בקציר החטים. ימי ספירת העומר. סיפורם של רות ובעז.

¹³ מספר שנים קודם, בתחילת המגילה, עוד היה אסור לקחת עמונית ומואבית, ככתוב בתורה: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (דברים כג ד). ועל כך נענשו מחלון וכליון, ראה רות רבה ב ט: "וישאו להם נשים מואביות, תני בשם ר' מאיר: לא גירום ולא הטבילו אותם ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשין עליהם עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית". ראה גם תלמוד ירושלמי מסכת יבמות פרק ח הלכה ג: "... אלא על ידיה (של רות) נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ... זו היא ששבה משדה מואב תחילה ... אמר לה: אילו באת אצלנו מאתמול שלשום לא היינו מקבלין אותך". אז מי אמר שבמגילת רות אין חידושי הלכה? או שמא זה הפירוש האמיתי של דברי ר' זעירא: "ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים", שבשבילם מתחדשת ההלכה! וכבר זכינו לדון בהרחבה בנושא לא יבא עמוני ומואבי בפרשת כי תצא. יתרא, אגב, הוא עפ"י מסורת חז"ל עמשא בן יתר אחיינו של דוד, משרי צבאו, דור חמישי לרות ובעז.

פרשה ד סימן ה – גזרו בית דין של מטה

"והנה בועז בא מבית לחם". ר' תנחומא בשם רבנן אמר: שלושה דברים גזרו בית דין של מטה והסכימו עמהם בית דין של מעלה, ואלו הן: לשאול שלום בשם, ומגלת אסתר, ומעשרות. שאילת שלום מניין? שנאמר: "החושבים להשכיח את עמי שמי" (ירמיה כ"ג). אימתי חשבו? בימי עתליהו. ורבנן אמרין: בימי חנניה מישאל ועזריה. ר' חנניה בשם ר' יהודה ברבי סימון: בימי מרדכי ואסתר. ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם, שנאמר: "וְהִנֵּה בָעוֹז מִבֵּית לָחֶם וַיֵּאמְרוּ לְקוֹצְרֵי הַ' עִמְכֶם וַיֵּאמְרוּ לוֹ בְּרַכָּךָ ה' ", וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו'): ה' עמך גיבור החיל.¹⁴

מגילת אסתר מניין? ... מה עשו מרדכי ואסתר כתבו אגרות ושלחו לכל בני הגולה ... מעשרות מניין? ... בעון תרומות ומעשרות גלו ... כיון שגלו נפטרו והם חייבו עצמן מאליהן ...¹⁵

פרשה ה סימן ד - חסד

"ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלוהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו" - אמר ר' אבון: שמענו שיש כנפים לארץ, שנאמר: "מכנף הארץ זמירות שמענו" (ישעיה כד טז); וכנפים לשמש, שנאמר: "וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה" (מלאכי ג כ); וכנפים לחיות, שנאמר: "וקול כנפי החיות" (יחזקאל ג יג); וכנפים לכרובים, שנאמר: "כי הכרובים פורשי כנפים" (מלכים א ח ז); וכנפים לשרפים, שנאמר: "שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד" (ישעיה ו ב). בוא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כוחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים, שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים, אלא בצל מי שאמר והיה העולם, שנאמר: "מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיק יחסיון" (תהלים לו ה).¹⁶

פרשה ה סימן ט – גלגל חוזר הוא בעולם

"ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום", תני בשם ר' יהושע: יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית. שכן אמרה רות לנעמי: "שם האיש אשר עשיתי עמו היום" ולא אמרה: אשר עשה עמי, אלא: "אשר עשיתי עמו" - הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת.¹⁷ ... אמר רב נחמן: כתיב: "כי בגלל הדבר הזה" (דברים טו י) - גלגל הוא שחוזר בעולם על הכל.¹⁸ דמי לגלגל אנטייליא, דמלא מתרוקן דמתרוקן מתמלי. בר קפרא אמר: אין לך אדם שאינו בא למדה זו. ואם לאו הוא, בא בנו. ואם לא בנו,

¹⁴ ראה מסכת ברכות פרק ט משנה ה: "והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר (רות ב) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'. ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל. ואומר (משלי כג) אל תבוז כי זקנה אמך ואומר (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך ר' נתן אומר: הפרו תורתך - עת לעשות לה' ". זו המשנה המסיימת את מסכת ברכות! ראה בגמרא ברכות סג ע"א שמבארת משנה זו ואת הפסוק: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" באופן כללי: "אמר רבא: האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש, מסיפיה לרישיה מדריש (פסוק זה, מראשו לסופו הוא נדרש, ומסופו לראשו הוא נדרש). מרישיה לסיפיה מדריש: עת לעשות לה' מאי טעם - משום הפרו תורתך. מסיפיה לרישיה מדריש: הפרו תורתך מאי טעמא - משום עת לעשות לה' ". מלשון המשנה והגמרא אפשר להבין ששאלת השלום בשם ה' הייתה תקנה מיוחדת, משום ששכחו את שם ה' ולפיכך הזכירו שם שמים בברכת שלום. (ראה דברינו [עת לעשות לה' הפרו תורתך](#) במגילת רות). לפיכך, אפשר גם להבין שבימינו אין נוהגים כך. אך לא מצאנו מי מהראשונים או האחרונים שמעיר על כך ("לא מצאתי אינה ראייה"). פרשנים ראשונים רבים עדיין מזכירים עניין זה בפשטות, אך בשולחן ערוך אורח חיים סימן קנו הושמט העניין ויש אזהרה להוצאת שם שמים לבטלה בחיי היום יום. ראה גם אורח חיים סימן תקמה, הגהות הרמ"א. מנגד, ראה שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן קנו: "ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכל מקום שהזכרת השם מצויה מיתה או עניות מצויה (ופשוט לחלק בין דין זה ובין שאלת שלום חברו בשם שהתירו חכמים במשנה פ"ט דברכות)". המאיר עינינו עוד בעניין זה, יבורך. עוד יש להעיר על בלבול האירועים במדרש זה שהרי פשיטא שבעז קדם בהרבה לעתליהו, ובודאי לחנניה מישאל ועזריה ולמרדכי ואסתר שהם בבית שני. וצריך עיון.

¹⁵ ולענין מגילת אסתר, ראה דברינו [שמונים וחמישה זקנים היו מצטערים על הדבר הזה](#) בפורים. ולעניין מעשרות, ראה במדרש שם שמעיקר הדין לא היו חייבים בתרומות ומעשרות בבית שני משום שקדושת הארץ פקעה עם חורבן בית ראשון וגלות בבל. ראה שם. ובגמרא בברכות (וכן הוא בסוף מסכת מכות דף כג ע"א) משמע שמדובר בקנס שקנס עזרא את הלויים שלא יקבלו מעשרות והביאו אותם לאוצר מרכזי בבית המקדש. ויש עוד דעות אחרות בעניין זה ואכמ"ל.

¹⁶ כבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [ארבע שיטות בחסד](#) במגילת רות בשנה האחרת. מדרש זה מציג את החסד ההדדי של רות ובעז כמשקל נגד לחוסר החסד שבתחילת המגילה. ראה רות רבה פתיחתא ב: "ויהי בימי שפוט השופטים - "עצלה תפיל תרדמה" (משלי יט טו) - ע"י שנתעצלו ישראל לעשות גמול חסד ליהושע ... ע"י שנתגעשו ישראל מעשות גמילות חסד ליהושע. באותה שעה נחלקה א"י והיתה חלוקה חביבה עליהם יותר מדאי, והיו ישראל עוסקין במלאכתן, זה עוסק בשדהו זה עוסק בכרמו זה עוסק בזיתו זה עוסק בפוצמו (פחמו)". יש כאן איזון נפלא בין גומלי חסדים והגרים. שניהם חוסים ישירות בצל מי שאמר והיה העולם, ללא שום מתווכים וגורמי ביניים. שניהם בני אברהם שהוא מקור החסד.

¹⁷ אולי גם זאת לימדתנו רות המואבית, להיות עני זקוף ולא שפוף ונדכה. עני שידוע שלא רק הוא זקוק לעשיר, אלא גם העשיר "זקוק" לו. מי שנותן גם מקבל. ומי שמקבל - נותן.

¹⁸ ראה שבת קנא ע"ב וכן ויקרא רבה לד ג (שהוא כנראה המקור לרות רבה לעיל): "א"ר נחמן כתיב (דברים טו) כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם, לפיכך משה מזהיר את ישראל: וכי ימוך אחיך".

בא בן בנו ... א"ר אבון: העני הזה עומד על פתחך והקב"ה עומד על ימינו. אם נתת לו, זה שעומד על ימינו מברכך. ואם לאו הוא עתיד ליפרע מאותו האיש, שנאמר: "כי יעמוד לימין אביון" (תהלים קט לא).¹⁹

א"ר אבהו: צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן. דְּלָמָא.²⁰ רבי יוחנן וריש לקיש ירדו לרחוץ בדימוסיה זה של טבריה. פגע בהון מסכן אחד, אמר להם: זכו בל. אמרו לו: משאנו חוזרים, אנו זוכים בך. יצאו ומצאוהו מת. אמרו: הואיל ולא זכינו בו מחיים, נטפל במיתתו. עם שהם רוחצים אותו, מצאו כיס אחד של חמש מאות דינרים תלוי בצווארו. אמרו: ברוך שבחר בחכמים ובדבריהם. לא כך אמר ר' אבהו: צריכים אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן, שאילו לא הרמאין שבהן, כיון שרואה אדם אחד מהן שואל צדקה ממנו ולא היה נותן לו, מיד היה נענש למיתה.²¹

פרשה ה סימן יא – ביקורת על רות (ונעמי)

"ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין" (רות ב כא), א"ר חנין בר לוי: בודאי מואביה היא זו. הוא אמר: "וכה תדבקין עם נערותי" (שם שם ח), והיא אמרה: "עם הנערים אשר לי".²²

רות רבה פרשה ה סימן ו²³

"וויאמר לה בועז לעת האוכל גושי הלום: ר' יוחנן פתר בה שית שטין (שש שיטות):

מדבר בודז, גשי הלום, קרובי למלכות.²⁴ ואין הלום אלא מלכות, הדא הוא דכתיב: "כי הביאותני עד הלום" (שמואל ב ז יח).²⁵ ... דבר אחר: גשי הלום, **מדבר בשלמה** ... דבר אחר: גשי הלום, **מדבר בחזקיהו** ... **מדבר במנשה** ... **מדבר במלך המשיח** ... **מדבר בבועז** - קרובי להכא, ואכלת מן הלחם, זה לחמן של קוצרים, וטבלת פתך בחומץ, דרך הקוצרים להיותן טובלין בחומץ פתן ... ויצבט לה קלי קליל זעיר בשתי אצבעותיו ... אילו היה יודע בעז שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר, עגלות מפותמות היה מאכילה. ר' כהן ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו כותבה ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם, הה"ד (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו'.²⁶

חג שמח

מחלקי המים

מים אחרונים: הגענו עד פרשה ה ולא עד בכלל. וגם עד שם "שול שלו לנו מן הצבתים". ובע"ה נשלים בשנה האחרת.

¹⁹ וכבר זכינו להרחיב בנושא [גלגל חוזר הוא בעולם](#) בפרשת ראה.

²⁰ דלמא הוא "סיפור מעשה" בלשון הירושלמי. מקור הסיפור שלהלן הוא בירושלמי פאה פרק ח הלכה ח, משם התגלגל כך נראה למדרש ויקרא רבה פרשה לד סימן י הדנה בכי ימוך אחיך עליו הרחבנו בדברינו [מצוות צדקה](#) בפרשת בהר, ומשם התגלגל, כך סביר, למדרש רות רבה, שבנימיים רבים קשור לתלמודה של ארץ ישראל.

²¹ נוסח התרגום לעברית שהבאנו הוא עפ"י המדרש המבואר ועפ"י המקבילה בויקרא רבה לד י. השווה מעשה זה עם הסיפור של נחום איש גמזו, מסכת תענית דף כא ע"א שייסר עצמו נוראות בגלל שהתמהמה כמה דקות לפרנס עני. נראה שסיפור זה הוא תשובה לסיפור נחום איש גמזו וגם לירמיהו הנביא שקלל את בני ישראל שייכשלו בעניים שאינם הגונים (בבא קמא טז ע"ב). ראה עוד על עניים רמאים בגמרא כתובות סח ע"א שר' חנינא היה רגיל לתת צדקה לעני מסוים כל ערב שבת עד שפעם שלח את אשתו ושמעיה שאשת העני שואלת את בעלה: במה נסעד השבת, בלי הכסף או בכלי הזהב?

²² בניגוד למדרשים המשבחים את רות על צניעותה (שבת קיג ע"ב, רש"י רות ב ה), מדרש זה סבור אחרת. בדרך לגרות המושלמת, לחסד ההדדי, ועד למלכות, לא נחסכת גם ביקורת המדרש על רות והזכרת מוצאה ממואב. אין בה (עדיין) צניעות כמו בנות ישראל. בעז אומר לה שתדבק עם נערותיו ואילו היא אומרת לנעמי חמותה שבעז אמר: "עם הנערים". ראה בהמשך המדרש שם שנעמי אומרת לה: "ורחצת וסכת - ורחצת מטינופת עבודת כוכבים שלך". זו נעמי שהחליטה שבעז הוא קרוב משפחה שלהם עד כדי גואל. ראה שם במדרש הקודם: "א"ר שמואל בר נחמן: בעז גדול הדור היה, והאשה עשתה אותו קרוב, שנאמר: קרוב לנו האיש". האם מדרשים אלה מייצגים אסכולה סמויה יחסית מהעין של ביקורת על בית אלימלך עד הסוף, כולל על נעמי ורות, ביקורת שאולי לא שלימה עם מוצא מלוכת דוד דווקא משורשים אלה (וכי אין כבר בנות ישראל כשרות וצנועות?); או שמא גם מדרשים אלה מצטרפים להלל הגדול של רות שבאה לחסות תחת כנפי השכינה והיא אמה של מלכות, אלא שהם מבקשים להראות שהדרך אינה פשוטה ואינה סוגה בשושנים ומעז יצא מתוק.

²³ חזרנו אחורה, כי סדר זה שנקטנו בו, נראה לנו מתאים למהלך הדברים.

²⁴ קרבי למלכות.

²⁵ תפילת דוד כשביקש להקים את בית המקדש.

²⁶ זה המדרש על רות כראש שושלת מלכות בית דוד, גם של המלכים הפחות טובים ... וזה מחייב דף בפני עצמו על רות – אמה של מלכות (בבא בתרא צא ע"ב), בעזרת השם בקרוב. ובעז מחזיר אותנו לגשי הלום האנושי והאישי.